

Nr 663.

Av herr Hjalmarson m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 221, med förslag till lag om räntereglering m. m.

Det är i allt väsentligt riksbanksfullmäktiges den 23 augusti 1951 framlagda förslag till lag om räntereglering, som med Kungl. Maj:ts proposition nr 221 förelägges riksdagen. Endast på mindre avgörande punkter har föredragande departementschefen ansett sig böra beakta under remissbehandling och av lagrådet framförda synpunkter.

Av den motivering fullmäktige anföra för sitt förslag återstår i föredragande departementschefens framställning ej mycket — av dess mera principiellt betonade delar praktiskt taget intet. Av de direkta uppgifter riksbanksledningen tillämnar »det vapen» med vilket den önskar utbygga »den penningpolitiska arsenalen» finner finansministern egentligen endast en nödvändig, den starkt begränsade uppgiften att hindra en s. k. ränteglidning. Dock föreslås riksdagen att antaga det av andra skäl motiverade och för delvis andra uppgifter avsedda lagförslaget i stort sett oförändrat.

Lagen om räntereglering är tänkt som en fullmaktslag. Av riksdagen begäres alltså, att den skall till Kungl. Maj:t överlämna en rätt att till ett riksdagens verk — riksbanken — överlämna en utomordentligt vidsträckt rätt att ingripa i redan existerande avtal mellan enskilda, i förutsättningarna för träffande av nya sådana avtal och i enskildas disposition av sin egendom. Endast »tills vidare» och »i princip» taga det framlagda förslaget upphovsmän avstånd från en »direkt, centraliserad kreditransonering». Föredragande departementschefen gör i detta avseende intet formligt uttalande.

Riksdagen skall enligt lagförslaget bevilja Kungl. Maj:t öppen fullmakt, i praktiken möjlig att använda när fullmaktsinnehavaren bedömer detta som »oundgängligen nödigt» för att uppnå vissa penningpolitiska mål. Detta betyder att riksdagen föreslås från början avstå från all rätt att vidare yttra sig i denna sak fram till den 30 juni 1953. I motsats till vad fallet varit i tidigare fullmaktslagar är bemyndigandet för Kungl. Maj:t icke avsett för utomordentliga situationer. Det ingår tvärtom som en ingrediens i en ekonomisk politik som icke anges vara på något vis extraordinär.

Som enda motiv för tanken att riksdagen helt bör avstå från att pröva de faktiska förutsättningarna för ikraftträdandet av en lag som kan användas för utomordentliga ingrepp anges nödvändigheten att handla »snabbt och oväntat». Denna nödvändighet uppgives vara så stark att varken bank- och

fondinspektionen eller riksgäldsfullmäktige kunnat tillförsäkras yttranderätt trots att det »givetvis i och för sig är önskvärt att den erfarenhet och sakkunskap som dessa myndigheter representera» . . . »får komma till tals innan en fråga av här avsett slag avgöres». Lagförslaget innehåller stadgande om retroaktiv giltighet av utfärdade bestämmelser.

Den svenska riksdagen har särskilt ansvar för vården om rikets mynt och också särskilda befogenheter då det gäller att i detta hänseende företräda det gemensamma medborgarintresset. Svensk konstitutionell rätt känner icke möjligheten att delegera befogenheter eller ansvar. Från denna grundläggande princip hava avsteg gjorts under krig eller eljest utomordentliga förhållanden. Detta är icke skäl för liknande avsteg under mera normala förhållanden, även om dessa i och för sig äro pressande.

Det kan således ifrågasättas, huruvida det över huvud taget är förenligt med den ställning riksdagen är avsedd att intaga i svenskt offentligt liv att bevilja den fullmakt Kungl. Maj:t nu begär. Därtill kommer att den föreslagna fullmakten måste anses orimligt vid med hänsyn till det av föredragande departementschefen uppgivna syftet för den tänkta lagstiftningen. Det saknas icke exempel på att de högsta administrativa organen även för andra ändamål än de ursprungligen angivna använda fullmakter av olika slag.

Materiellt är fullmäktiges förslag till ränteregleringslag utformat som bestämmelser om något slags priskontroll på räntor. Även i den politiska debatten har det presenterats under detta täcknamn. Priskontrollnämndens majoritet anför i anledning av en lag som skall sättas i kraft »för att uppnå det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet» att det närmast synes »obilligt om kreditinstitutionerna skulle sättas i tillfälle att draga omedelbar ekonomisk fördel av kreditåtstramning som befinnes motiverad av allmänna samhällsekonomiska hänsyn». Även med bortseende från den säregna föreställning om kreditåtstramningens följder, åt vilken uttalandet ger uttryck, kan konstateras, att längre bort från ett realistiskt betraktelsesätt torde en falsk analogi knappast kunna föra. Vad som föreslagits är nämligen icke någon priskontroll. Vad som motiverats är icke heller någon priskontroll. Marginalproblemet är sakligt sett icke diskuterat. Kreditförmedlingens lönsamhet berörs över huvud taget ej. Kreditmarknaden förvandlas icke till en varumarknad, därför att någon föreställer sig den som sådan. Ej heller löser man med en ytlig analogibildning sparandets problem eller kapitalbildningens. Försöket att betrakta den föreslagna ränteregleringen som en utvidgad priskontroll har skarpt kritiserats av ett flertal remissinstanser på både teoretiska och praktiska grunder. Bland dem som bestämt avvisat denna ohållbara jämförelse kunna nämnas riksgäldskontoret, bank- och fondinspektionen, Industriförbundet och handelskammaren i Stockholm.

Ränteregleringslagen är ett penningpolitiskt maktmedel i den centrala

administrationens hand utformad som en prisreglering utan direktiv. Även med hänsyn till denna senare omständighet måste den begärda fullmakten karakteriseras som uppseendeväckande och oerhörd. Fullmäktige i riksbanken begära — mera i förbigående — riksdagens tillstånd att avväga kreditinstitutens räntemarginaler och detta utan att ens vidröra de principer, efter vilka en sådan avvägning skulle göras.

Den mera principiella samhällsekonomiska motivering, riksbanksfullmäktige använda som stöd för sin uppfattning om behovet att komplettera de hävdvunna penningpolitiska medlen med en direkt reglering av räntan, kan betraktas som ett passerat stadium i diskussionen. Föredragande departementschefen har tydligen tagit så starkt intryck av den nästan enhälliga remisskritiken, att han icke längre ansett sig kunna falla tillbaka på vad bankofullmäktige anföra. Remissinstansernas kritik, som bygger på ej mindre vidsträckt praktisk erfarenhet än teoretiska överväganden, har alltså fyllt sin uppgift.

I den egna motivering, finansministern framlägger i sin proposition, tilldelar han ränteregleringen dels uppgiften att hindra en s. k. ränteglidning, dels rollen av maktmedel, möjligt att använda i syfte att ernå »frivilliga överenskommelser» med kreditinstituten.

De svenska kreditinstituten ha upprepade gånger i praktiken visat sin beredvillighet att efter förhandlingar stödja de åtgärder, som de penningvårdande myndigheterna ansett erforderliga. De ha därvid endast framhållit, att åtgärder från deras egen sida kunna bli effektiva blott under den förutsättningen, att riksbanken i sin egenskap av centralbank samtidigt driver en efter läget avpassad politik. Mot kreditinstitutens förhandlingsvilja synes ingen anmärkning kunna riktas. Omdömet gäller icke endast affärsbankerna utan även sparbanker, försäkringsbolag och andra kreditinstitut. Att stimulera denna förhandlingsvilja med »en handlingsberedskap i form av en fullmaktslag» förefaller inte behövt och ej heller välbetänkt. Hot om tvångsingripanden är inte någon god utgångspunkt för fria förhandlingar.

Finansministern ansluter sig till uppfattningen, att ränteförändringar böra vara resultat av beslut fattade av de ansvariga myndigheterna. I den mån denna uppfattning innebär något mera än konstaterandet av centralbankens hävdvunna och självklara skyldighet att utöva ledningen på penningmarknaden, synes den utgå från föreställningen om räntan som en statligt fastställd avgift. Denna föreställning är oförenlig med en fri marknadshushållning och hör hemma i ett ekonomiskt system av helt annan art än vårt.

Utän närmare belysning tillmäter finansministern i sin framställning de spekulativa momenten en betydelse för räntebildningen, som av all erfarenhet att döma är starkt överdriven. Han förutsätter — också utan att närmare belysa problemet — tillvaron av krafter, som skulle vara primärt in-

tresserade av en spekulatio n i räntehöjning och dessutom i besittning av de härför nödvändiga resurserna. Vilka dessa krafter skulle vara, vilka ekonomiska intressen de skulle företräda och på vilket sätt de skulle draga egen fördel av en räntehöjning angives icke. Det förefaller svårt att så göra i en saklig framställning. Att grunda förslag om en fullmaktslagstiftning, som avser att — som konjunkturinstitutets chef uttrycker saken — »möjliggöra ingripanden på penning- och kapitalmarknaderna av delvis revolutionerande innebörd», på allmänt angivna farhågor utan konkretion kan icke vara rimligt.

Finansministern hyser den förhoppningen, att det skall visa sig möjligt att först fixera det pris räntan är och att därefter genom direkta ingripanden skapa sådana förutsättningar på kreditens tillgångs- och efterfrågesida, att priset — räntan — framstår som naturligt. I syfte att härvid undanröja riskerna för att räntan, som det heter, glider i avvaktan på det faktiska läge, där den statligt bestämda avgiften framstår som marknadsränta, tillgripes en reglering av räntesatserna, vilken även i och för sig och utan vidare uppges skola verka dämpande på ränteförväntningarna. De direkta ingripanden, man tänker sig, äro synbarligen olika direkta regleringsåtgärder. Vilka dessa äro angives icke närmare, vare sig i fråga om sättet att öka den verkliga tillgången på krediter eller att minska efterfrågan därpå. De samhällsekonomiskt vådliga följderna av en reglering skola alltså undanröjas med nya regleringar. Det är således fråga om en utbyggnad av regleringsmetodik. Om dess nackdelar tala erfarenheterna från olika håll och olika tider sitt tydliga språk.

Metoden att reglera räntan och att fastställa »maximiräntan» är icke ny. Den har tillämpats under olika historiska skeden fram till början av det århundrade man brukar betrakta som det moderna näringslivets födelse- sekel. I den mån den historiskt ekonomiska vetenskapen förmått skildra regleringsmetodikens resultat riktigt, lära dessa icke kunna åberopas som skäl för ett nytt experiment av samma slag.

Sammanfattningsvis måste om den ståndpunkt regeringen intagit till förslaget om räntereglering sägas, att den på sitt vis ger uttryck för en förskjutning i målsättningen för den ekonomiska politiken. Vården om penningvärdet framstår icke längre som det centrala syftet. I dess ställe inträder en strävan att, vilken kostnad detta än samhällsekonomiskt må medföra, gardera en i politisk ordning fastställd ränta.

För den som i en verksam vård av den svenska kronan med bibehållen hög, jämn och effektiv sysselsättning ser den ekonomiska politikens huvuduppgift måste det framlagda förslaget till lag om räntereglering framstå som omotiverat, omstörtande och till sina konsekvenser vådligt. Lugnande försäkringar om begränsat verkningsområde och begränsad verkningsstid äro icke till fyllest för att undanröja de farhågor, förslaget framkallar. För en ekonomisk politik, som skall ha utsikt att ge de resultat, man har rätt att

vänta, är en verklig kreditåtstramning en förutsättning. En sådan kan icke genomföras effektivt utan att man tar dess konsekvenser i ränthänseende.

Under åberopande av vad vi ovan anför, hemställa vi,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 221 med förslag till räntereglering m. m.

Stockholm den 7 november 1951.

Jarl Hjalmarson.

Martin Skoglund.

Folke Kyling.

Torgil v. Seth.

Ernst V. Staxäng.

Erik Hagberg ●

Elis Håstad.

E. Birke.
